

785

P-y

3801p

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М. П. ДРАГОМАНОВА

ГРИНЧЕНКО НАТАЛІЯ ОЛЕКСАНДРІВНА

УДК 821.161.1-31Пис«189»(043.3)

ОСОБЛИВОСТІ ПОЕТИКИ АНТИНІГІЛІСТИЧНИХ РОМАНІВ
О. Ф. ПИСЕМСЬКОГО «ВЗБАЛАМУЧЕННОЕ МОРЕ»
І «В ВОДОВОРОТЕ»

10.01.02 – російська література

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Київ – 2014

10976

НБ НПУ ім. М.П.Драгоманова

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі світової літератури Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка
Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник:

доктор філологічних наук, професор
Мацапура Валентина Іванівна,
Полтавський національний
педагогічний університет
імені В. Г. Короленка,
професор кафедри світової
літератури.

Офіційні опоненти:

доктор філологічних наук, професор
Дербеньова Лідія Вікторівна,
Івано-Франківський національний
технічний університет нафти і газу,
завідувач кафедри документознавства
та інформаційної діяльності;

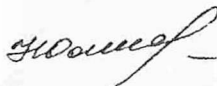
кандидат філологічних наук, доцент
Нагорна Наталія Мефодіївна,
Київський славістичний університет,
доцент кафедри слов'янської
філології.

Захист відбудеться «23» червня 2014 року об 11 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.053.22 Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий «23» травня 2014 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Н. Д. Осьмак

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. У сучасному літературознавстві особливої актуальності набули праці, в яких розглядаються причини виникнення та закономірності розвитку антинігілістичного роману в творчості М. С. Лескова (Стебницького), В. П. Ключнікова, Вс. Крестовського. Аналізуючи творчу спадщину кожного з названих письменників, науковці (О. В. Каданер, О. Л. Куранда, Г. А. Склейніс, Н. М. Старигіна, Т. О. Трофімова) приділяють основну увагу теоретичним аспектам жанру і виявленню його основних типологічних ознак.

Але історію антинігілістичної белетристики неможливо розглядати без звернення до творчості Олексія Феофілактовича Писемського (1820–1881). Нині це ім'я відоме обмеженому колу читачів, хоча свого часу критики називали його гідним продовжувачем літературних традицій М. В. Гоголя і ставили в один ряд із визнаними класиками російської літератури XIX сторіччя – І. С. Тургенєвим та І. О. Гончаровим.

Різні аспекти художнього світу О. Ф. Писемського привертали увагу його сучасників (П. В. Анненкова, О. В. Дружиніна, О. І. Кірпічнікова, Д. І. Писарева, О. М. Скабічевського), а також відомих дослідників XX ст. (Л. М. Лотман, О. П. Могилянського, П. Г. Пустовойта, А. А. Рошаль). Проте доля літературної спадщини письменника була складною та неоднозначною. Йому належав перший в історії російської літератури антинігілістичний роман «Взбаламученное море», розкритикований у численних рецензіях і статтях. Згодом в академічній науці почала домінувати думка про поступовий занепад таланту О. Ф. Писемського після розриву з представниками демократичного табору, а його твір був несправедливо забутий. Саме тому низка проблем, пов'язаних із дослідженням поезики антинігілістичних романів О. Ф. Писемського «Взбаламученное море» (1863) і «В водовороті» (1871), залишилася недостатньо висвітленою в наукових джерелах.

Сучасні дослідники (В. Ю. Антишева, К. Ю. Зубков, О. М. Круглова, О. В. Тімашова) аналізують особливості художньої структури його антинігілістичних романів, залучаючи нові літературознавчі стратегії та намагаючись подолати ідеологічні підходи до їх оцінки, що спостерігалися в попередні епохи. Однак, дотепер немає наукових студій, автори яких розглядали б антинігілістичні романи письменника як єдиний антинігілістичний дискурс.

Отже, **актуальність дослідження** продиктована самим часом і необхідністю переглянути місце та роль антинігілістичних романів у творчості О. Ф. Писемського, дослідити їх не лише на рівні проблематики, а й поезики. Вибір теми дисертації пояснюється відсутністю у вітчизняному літературознавстві окремого монографічного дослідження, присвяченого детальному аналізу антинігілістичних романів О. Ф. Писемського «Взбаламученное море» і «В водовороті» як художнього феномену в російській літературі 1860–1870-х рр.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано згідно з планом науково-дослідницької роботи кафедри світової літератури Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка в межах комплексної кафедральної теми «Традиції і новаторство в літературі». Тему дисертаційного дослідження затверджено на засіданні вченої ради Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка (протокол № 9 від 27 березня 2008 р.), а також схвалено на засіданні Бюро вченої Наукової координаційної ради при Інституті літератури імені Т. Г. Шевченка НАН України з проблеми «Класична спадщина та сучасна художня література» (протокол № 3 від 5 червня 2008 р.).

Мета роботи – проаналізувати характерні особливості поетики романів О. Ф. Писемського «Взбаламученное море» та «В водовороті» з урахуванням контексту творчості письменника та російської літератури 1860 – 1870-х рр.

Реалізація зазначеної мети передбачає розв'язання таких завдань:

- розглянути основні етапи дослідження творчості О. Ф. Писемського;
- визначити теоретико-методологічні підходи до вивчення антинігілістичних романів письменника;
- уточнити і доповнити характерні ознаки жанру антинігілістичного роману;
- проаналізувати жанрову специфіку, основні композиційні принципи і прийоми, форми вираження авторської свідомості, способи організації художнього часу та простору, літературний фон та прояви інтертекстуальності у романі «Взбаламученное море»;
- розкрити особливості трансформації традиційної сюжетної схеми і функціонування прийому художньої деталізації в романі «В водовороті»;
- простежити еволюцію образів героїв-нігілістів в антинігілістичному дискурсі письменника, виявити притаманні їм типологічні ознаки.

Об'єкт дослідження – антинігілістичні романи О. Ф. Писемського «Взбаламученное море» (1863) та «В водовороті» (1871).

Предмет дослідження – поетикальні особливості антинігілістичних романів О. Ф. Писемського 1860 – 1870-х рр.

Предмет дослідження, його мета та завдання обумовили комплексне використання системного, історико-функціонального, рецептивного підходів, генетичного, порівняльно-типологічного методів, а також прийомів текстуального, контекстуального, структурного та інтертекстуального аналізу. Історико-функціональний і рецептивний підходи дозволили реконструювати специфіку критичної рецепції творів письменника у різні періоди. Для виявлення особливостей художньої структури антинігілістичної прози О. Ф. Писемського було використано елементи системного та структурного аналізу. У процесі дослідження типологічних особливостей антинігілістичного роману залучалися генетичний та порівняльно-типологічний методи, а також принципи контекстуального аналізу. Використання елементів інтертекстуального аналізу дало змогу простежити присутність у романах О. Ф. Писемського інших творів у вигляді алюзій, ремінісценцій та прямого цитування.

Теоретико-методологічну базу дисертації становлять літературно-критичні та теоретичні праці вітчизняних і зарубіжних науковців з історії та теорії літератури (М. М. Гіршман, Г. М. Поспелов, Б. В. Томашевський, В. Є. Халізев, Л. В. Чернець), а також дослідження, присвячені проблемам поетики художнього твору (Б. М. Ейхенбаум, Ю. М. Лотман, Ю. В. Манн, Ю. М. Тинянов, О. М. Фрейдєнберг), теорії художньої прози (В. В. Виноградов, В. Б. Шкловський), розвитку жанру роману у світовому літературному процесі та класичній російській літературі (М. М. Бахтін, А. Я. Есалнек, Б. О. Грифцов, В. Я. Кирпотін, Г. К. Косіков, В. Г. Одиноків, Н. Д. Тамарченко). У дисертації було використано праці дослідників, які зверталися до жанру антинігілістичного роману в історії російської літератури (В. Г. Базанов, А. І. Батюто, Б. П. Козьмін, Г. А. Склейніс, Н. М. Старигіна, О. Г. Цейтлін) та у творчості О. Ф. Писемського (П. В. Анненков, Л. О. Аннинський, І. І. Іванов, Л. М. Лотман, О. П. Могіляньський, П. Г. Пустовойт).

Наукова новизна дисертаційного дослідження полягає в тому, що в ньому вперше:

розглянуто романи О. Ф. Писемського «Взбаламученное море» і «В водовороті» як єдиний антинігілістичний дискурс і самотутнє художнє явище;

детально проаналізовано роль і функції художнього часу та простору в структурі роману «Взбаламученное море»;

висвітлено особливості й основні форми інтертекстуальності в антинігілістичному дискурсі письменника;

здійснено класифікацію та виявлено функції внутрішніх заголовків у романі «Взбаламученное море»;

простежено еволюцію образу героїні-нігілістки в антинігілістичній белетристиці О. Ф. Писемського, виявлено його основні типологічні ознаки.

Теоретичне значення одержаних результатів. У процесі аналізу романів О. Ф. Писемського «Взбаламученное море» і «В водовороті» уточнено основні жанрові ознаки антинігілістичного роману та його поетикальні категорії, зокрема функції образу автора, рамкові елементи композиції, особливості художнього часу та простору, образної системи і прийомів розкриття характерів головних героїв.

Практичне значення дисертації полягає у можливості використання її результатів при написанні курсових, бакалаврських, дипломних та магістерських робіт, монографій, навчальних посібників. Матеріали дисертаційного дослідження можуть бути використані у вузівській практиці викладання курсу історії російської літератури др. пол. ХІХ ст., а також для розробки спецкурсів та спецсеминарів.

Апробація результатів дисертації. Основні положення й результати дисертації викладено в доповідях на наукових конференціях, симпозіумах, форумах, читаннях: ІХ Міжнародна конференція «Проблеми вивчення творчості М. В. Гоголя: підсумки та перспективи» (м. Ніжин, 3 – 5 жовтня 2007 р.), Міжнародна наукова конференція до 200-річчя Миколи Гоголя «Микола Гоголь: витоки творчості» (м. Полтава, 10 – 11 березня 2009 р.), Х Міжнародна

конференція «Творча спадщина М. В. Гоголя і сучасний світ» (м. Ніжин, 13–15 травня 2009 р.), XVIII Міжнародна наукова конференція імені проф. Сергія Бураго «Мова та культура» (Київ, 22–25 червня 2009 р.), VIII Міжнародний науковий симпозиум «Русский вектор в мировой литературе: крымский контекст» (м. Феодосія, 11–13 вересня 2009 р.), XIX Міжнародна наукова конференція імені проф. Сергія Бураго «Мова та культура» (Київ, 21–24 червня 2010 р.), XX Міжнародна наукова конференція імені проф. Сергія Бураго «Мова та культура» (Київ, 20–23 червня 2011 р.), регіональний науково-методичний семінар «Лінгвістичні проблеми: орієнтири і досягнення» (м. Полтава, 10 квітня 2012 р.), Міжнародна науково-практична конференція «Сучасна філологія: тенденції та пріоритети розвитку» (м. Одеса, 28–29 вересня 2012 р.), Міжнародна науково-практична конференція «Філологічні науки: історія, сучасний стан та перспективи досліджень» (м. Львів, 27–28 вересня 2013 р.).

Публікації. Основні положення дисертаційного дослідження відображено у 14 публікаціях, з них 7 – у наукових фахових виданнях та 1 – у міжнародному виданні.

Структура роботи та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, п'яти розділів, висновків і списку використаних джерел (250 найменувань). Загальний обсяг дисертації – 224 сторінки, з них – 200 сторінок основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовано вибір теми дисертації, її актуальність, сформульовано мету і завдання, визначено теоретико-методологічну базу, об'єкт і предмет дослідження, розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів.

У першому розділі – «Творчість О. Ф. Писемського в критичній та науковій рецепції» – подано огляд наукової літератури за темою, простежено основні етапи дослідження творчості письменника, розглянуто критичні відгуки його сучасників та найбільш ґрунтовні літературознавчі праці П. В. Анненкова, Л. О. Аннинського, Н. Н. Грузинської, О. В. Дружиніна, І. І. Іванова, І. В. Карташової, Л. М. Лотман, О. Ф. Міллера, О. М. Могилянського, Д. І. Писарєва, П. Г. Пустовойта, А. А. Рошаль, О. М. Скабічевського, Н. М. Старигіної, О. В. Тимофєєва.

У цій частині роботи розширено хронологічні межі першого періоду дослідження творчості письменника до 1910–1911 рр., оскільки попередні періодизації П. Г. Пустовойта та Л. М. Синякової не враховували чимало видань, зокрема спогадів П. Д. Боборикіна (1901) і А. Ф. Коні (1908), згадок про О. Ф. Писемського у працях І. Ф. Анненського (1906) тощо.

Найвідомішою працею дореволюційного часу, присвяченою творчості Писемського, є мемуарний нарис П. В. Анненкова «Художник и простой человек. Из воспоминаний о А. Ф. Писемском» (1882). Цінність цієї розвідки полягає в тому, що її автор запропонував термін «полемічний роман», який

використовується в сучасній академічній науці поряд з терміном «антинігілістичний роман».

Серед наукових досліджень радянського періоду вирізняється своєю ґрунтовністю монографія П. Г. Пустовойта «А. Ф. Писемский в истории русского романа» (1969), автор якої розробив періодизацію творчого шляху О. Ф. Писемського, проаналізував ключові твори письменника й особливості його індивідуальної стильової манери.

У другому розділі – «Теоретико-методологічні аспекти дослідження антинігілістичного роману» – визначено витoki та генетичне коріння антинігілістичної белетристики, виявлено її місце в літературному процесі, основні жанрові ознаки, процес становлення та сучасні підходи до інтерпретації.

Початок осмислення особливостей антинігілістичних романів пов'язаний із літературно-критичною рефлексією з боку так званої «прогресивної» критики. Статті В. А. Зайцева про О. Ф. Писемського («Взбаламученный романист», 1863) та М. С. Лескова («Перлы и алмазы русской журналистики», 1864), відгук Д. І. Писарева про М. С. Лескова у статті «Прогулка по садам российской словесности» (1864) та багато інших джерел розглянуто як зразки негативної критичної рецепції цього явища.

Термін «антинігілістичний роман» з'явився 1929 р. у працях А. Г. Цейтліна, але проблеми його жанрової специфіки ще довго залишалися не висвітленими. Поняття «антинігілістичний роман» було пов'язане з ідеологічними аспектами його рецепції. Такий підхід не дозволив вповні розкрити жанрову природу антинігілістичних романів.

У сучасному літературознавстві спостерігаються пошуки нових підходів до осмислення жанрової природи антинігілістичного роману поза межами ідеології. Якщо в радянській традиції цей жанр визначався як група ідеологічно близьких текстів, що мають яскраво виражену полемічну природу, то сучасні літературознавці (К. Ю. Зубков, Л. М. Синякова, Н. М. Старигіна) намагаються уникати подібної однозначності тлумачень. Антинігілістичний роман розглядається дослідниками як оригінальна жанрова модифікація російського белетристичного роману др. пол. XIX ст. Особливостями його жанрового канону, на думку Г. А. Склейніс, є памфлетна адресність, публіцистичність, посилена подієвість, композиційна дивергенція героїв-нігілістів на дві типологічні групи, а також риси, притаманні іншим різновидам російського роману, зокрема історизм, психологізм, белетризація. Жанровою домінантою антинігілістичної прози на ідейному рівні є неприйняття проявів нігілізму в суспільному й особистому житті людини, що знаходить вираження у тематиці, проблематиці, сюжетотворенні та образній системі. Вагому роль у художній структурі антинігілістичного роману відіграє суперечлива природа пафосу, поєднання памфлетності та ідеалізації, а також синкретизм і поліжанризм як взаємодія різних жанрових традицій у межах одного твору. У кожному окремому випадку комбінація жанрових ознак залежить від індивідуальної авторської майстерності письменника.

Антинігілістичний дискурс у творчості О. Ф. Писемського знайшов яскраве вираження у його романах «Взбаламученное море» та «В водовороте», де автор у художній формі висловив своє ставлення до актуальних для його часу проблем. Антинігілістичний дискурс розглядається в роботі як дискурсивна формація в межах загального нігілістичного дискурсу російської літератури 1860 – 1870-х рр., що сформувалася внаслідок взаємопроникнення філософського, історичного, публіцистичного та художнього різновидів дискурсу. У межах як конкретного, так і загального дискурсу тексти творів формально відокремлені один від одного, проте для них були характерні спільні типологічні риси, поетикальні прийоми, мотиви й образи.

Так, нігілістична проза М. Г. Чернишевського та антинігілістичні романи О. Ф. Писемського побудовано на протиставленні «старих» і «нових» людей, однак авторські акценти у творах розставлено по-різному. Якщо М. Г. Чернишевський, керуючись своїми художніми завданнями, зобразив на прикладі героїні-нігілістки Віри Павлівни у романі «Что делать?» оптимістичну модель реалізації передових поглядів, то в художньому світі О. Ф. Писемського подібна модель незмінно призводить до трагічних наслідків.

У третьому розділі – «Поетика антинігілістичного роману О. Ф. Писемського «Взбаламученное море» – розглянуто основні композиційні прийоми, функції образу автора та рамкових компонентів тексту, особливості художнього часу та простору з урахуванням гострополемічної природи твору.

У підрозділі 3.1. «Особливості художньої структури роману О. Ф. Писемського «Взбаламученное море» проаналізовано особливості складної художньої структури твору. Автор поєднує традиційні композиційні прийоми, сюжетні лінії, образи та мотиви з новими художніми принципами. Зокрема, у цьому творі вперше було використано сюжетну схему, яка пізніше стала традиційною для жанру антинігілістичного роману. У центрі твору знаходиться образ героя, який захоплений хибними, з точки зору автора, нігілістичними ідеями. Подібна схема дозволила письменнику охопити значний проміжок часу та простежити вплив реальних історичних подій на життя героя. Так, у романі «Взбаламученное море» автор досліджує еволюцію поглядів головного героя Олександра Бакланова протягом двадцяти років.

Серед традиційних для О. Ф. Писемського композиційних прийомів виокремлено прийоми зіставлення та протиставлення, які функціонують на всіх рівнях художнього твору – на рівні художнього часу та простору, системи персонажів, рамкових елементів композиції, художньої деталі. Використання психологічних деталей у романі є засобом розкриття внутрішнього світу головних і другорядних персонажів твору. Посилена деталізація описів у художній структурі роману «Взбаламученное море» поєднується з використанням діалогів, внутрішніх монологів і коротких авторських коментарів, які є безпосереднім вираженням авторської свідомості й авторського ставлення до зображуваного.

Новаторство письменника полягає у залученні ліричних відступів та прийому монтажу, нехарактерних для поетики інших його творів. Автор

вводить у текст роману народні пісні, статті та фейлетони, численні цитати, алюзії та ремінісценції з класичних і маловідомих творів російської та світової літератури.

Важливим компонентом композиції роману «Взбаламученное море» є підтекст, який набуває особливого значення в епізодах, що містять згадки про О. І. Герцена, М. П. Огарьова, М. О. Бакуніна, М. Г. Чернишевського, стосуються їх суспільно-політичної діяльності.

У підрозділі 3.2. «*Функції образу автора в романі О. Ф. Писемського «Взбаламученное море»*» визначено основні форми авторської присутності у романі: автор-творець, автор-розповідач (наратор) і автор як безпосередній учасник зображених ним подій. Використання таких форм вираження авторської свідомості пов'язане зі складною жанровою природою твору. О. Ф. Писемський застосовує ті ж поетикальні прийоми, що і творці суспільно-політичного роману, зокрема М. Г. Чернишевський у романі «Что делать?»: апеляція до потенційного читача, іронія у мовленні автора-оповідача, наявність у персонажній структурі твору героїв-носіїв авторських ідей та героїв-резонерів. Автор відкрито втручається у хід зображуваних ним подій, використовує інтенсивні форми спілкування із читачем. Крім цього, він стає повноцінним персонажем створеного ним художнього світу, а його образ виконує ключову роль у побудові твору.

В окремих епізодах роману «Взбаламученное море» О. Ф. Писемський використовує прийом арбітражу. Другорядні герої твору (Варегін, Ліванов) стають носіями ідей автора. Характерними засобами зображення героя-арбітра є діалог та опис психологічних реакцій інших персонажів на його висловлювання.

Автор як безпосередній учасник подій присутній у шести розділах п'ятої частини роману. Зокрема, у сьомому розділі п'ятої частини змалювано літературний вечір, на якому письменник О. Ф. Писемський читає свою повість «Старческий грех». Функція цього та подібних до нього епізодів полягає у створенні в читача відчуття цілковитої правдоподібності зображуваної художньої дійсності.

Авторські відступи та коментарі у романі «Взбаламученное море» різноманітні за своєю формою й емоційним забарвленням: короткі іронічні або саркастичні коментарі, ліричні відступи, авторські роздуми із залученням історичного, соціального чи літературного контексту. Авторські коментарі в романі часто містять пряме або опосередковане звернення до потенційного читача. Деякі з них насичені подробицями, інші – наближені до ремарок.

Прояви авторської суб'єктивності найбільш відчутні у рамкових компонентах тексту. Вона знаходить вираження в різноманітних внутрішніх заголовках і заключних коментарях. Грунтуючись на класифікації А. В. Ламзіної, ми виокремили п'ять груп внутрішніх заголовків у романі: тематичні, сюжетні, персональні, хронотопічні та заголовки зі складною семантичною структурою. Тематичні та сюжетні заголовки вирізняються порівняно простою семантикою. Персональні заголовки здебільшого мають сатиричне або іронічне забарвлення. Хронотопічні заголовки характеризуються

тенденцією до синкретичності та в деяких розділах поєднуються з персональними. Найскладнішу групу для інтерпретації становлять метафоричні й афористичні внутрішні заголовки зі складною семантикою, наприклад, «Подставленная шпилька», «Капелька поэзии и море прозы», «Муравейник сильно тронут».

У підрозділі 3.3 «Художній час та простір у романі О. Ф. Писемського *«Взбаламученное море»*» розглянуто особливості просторово-часового континууму твору. Основна сюжетна лінія «Олександр Бакланов – Софі Леньова» розгортається протягом двох десятиліть – з 1843 по 1862 рр. Художній час у романі розвивається переважно лінійно, що відповідає авторському задуму послідовно зобразити особливості сучасної йому епохи. У різних частинах твору спостерігається домінування і переплетення таких форм художнього часу, як час побутовий та авантюрний. Лінійний час розвитку основної сюжетної лінії у деяких розділах твору трансформується у циклічний. Така особливість пов'язана з функціонуванням провінційного хронотопу, який, за визначенням М. М. Бахтіна, характеризується відсутністю подій і розміреним плином часу.

Художній простір роману побудовано на основі традиційних для російської літератури XIX ст. бінарних опозицій: «центр – периферія» та «Росія – закордон». Кожну опозицію подано у тексті значною кількістю просторових образів: Москва, Петербург, класичне губернське місто, південне місто біля моря, садиби поміщиків, села, різноманітні європейські топоси. Перехід від одного різновиду художнього простору до іншого зумовлений жанровими особливостями твору. Периферія стає фоном для ключових подій у розвитку любовної та родинно-побутової сюжетних ліній, у той час як зображення подій, що відбуваються в Москві та Петербурзі, тяжіє до суспільно-політичної та естетичної проблематики. Образ Петербурга в романі є більш динамічним порівняно з іншими топосами. У другій частині роману він пов'язаний з гоголівською традицією зображення світу чиновників, а в п'ятій частині стає місцем для політичних, соціально-політичних дискусій між героями твору.

Просторові образи у романі «Взбаламученное море» мають важливе ідейне навантаження. Наприклад, образ Лондона позбавлений конкретних топографічних подробиць, адже увага автора зосереджена на антинігілістичній проблематиці і російській діаспорі, яка, насамперед, пов'язаний з іменами О. І. Герцена та М. П. Огарьова.

У підрозділі 3.4. «Літературний фон та форми інтертекстуальності у романі О. Ф. Писемського *«Взбаламученное море»*» досліджено основні форми інтертекстуальності у романі (алюзія, пряма цитата, ремінісценція) та його багатий літературний фон, насичений різними текстуальними вставками публіцистичного характеру (фейлетон, стаття, оголошення) та фольклорними елементами (прислів'я, приказки тощо).

У цьому розділі проаналізовано такі найхарактерніші прояви інтертекстуальності в романі, як пряма неатрибутована цитата, неатрибутована алюзія, гіпертекстуальне пародіювання та вживання інтертекстуальних тропів і фігур.

Основні інтертекстуальні зв'язки роману пов'язані з творчістю О. С. Пушкіна, М. В. Гоголя та М. Ю. Лермонтова. Зокрема, численні цитати з творів О. С. Пушкіна та М. Ю. Лермонтова виконують функцію додаткової характеристики головного героя твору – Олександра Бакланова.

Апеляція до постаті М. В. Гоголя в тексті роману є більш імпліцитною. Вона ґрунтується на алюзіях, ремінісценціях, перегуках образів, мотивів і стильових особливостей з гоголівськими творами. Образ М. В. Гоголя незмінно присутній у художній свідомості О. Ф. Писемського. У романі «Взбаламученное море» автор використовує низку художніх прийомів, які були характерними для стилю М. В. Гоголя. Зокрема, як і в гоголівських творах, так і в романі О. Ф. Писемського спостерігаємо максимальну наповненість художнього простору та провінційний хронотоп. Образ чиновницького Петербурга в другій частині роману можна інтерпретувати як варіацію гоголівської традиції.

Інтертекстуальність у романі знаходить своє виявлення у зверненні до Біблії, прямому цитуванні творів Г. Р. Державіна, О. О. Фета, В. Шекспіра, а також згадках про літературну діяльність І. С. Тургенева, О. М. Островського, М. Є. Салтикова-Щедріна та інших письменників-сучасників О. Ф. Писемського.

У четвертому розділі – «Трансформація традиційної сюжетно-композиційної схеми у романі «В водовороті» – розглянуто сюжетні, композиційні та стильові особливості твору.

У підрозділі 4.1. *«Сюжетно-композиційна своєрідність антинігілістичного роману «В водовороті»* встановлено, що сюжет роману є однією з модифікацій «сюжету випробування» (М. М. Бахтін, Н. Д. Тмарченко) у трьох його основних проявах: випробування соціуму, випробування героя та випробування ідеї. Сюжетною основою роману «В водовороті» слугує традиційна для роману приватного життя схема любовного трикутника. Кожен з його учасників є представником певної моделі світу та носієм ідей, що відображають сутність подібного світосприйняття. Протиставляючи образи головних героїнь роману – Олени Жиглинської та княгині Єлизавети Григорової, О. Ф. Писемський розкриває конфлікт між нігілістичною та патріархально-християнською моделями світу. Князь Григоров вирізняється серед інших персонажів подвійним світобаченням та значними протиріччями у поглядах і вчинках. Створюючи цей образ, автор використовує традиційні риси «зайвої людини», яка знаходиться на межі двох різних моделей світу.

Поділ героїв на головних і другорядних у романі «В водовороті» має умовний характер. Так, письменник детально характеризує внутрішній світ княгині Григорової, активно залучаючи прийоми психологічного аналізу. Крім того, на відміну від роману «Взбаламученное море», головний герой цього твору вже не посідає чільного місця у системі персонажів, і вони не підпорядковані йому ієрархічно. Завдяки цьому дія роману розгортається одразу в декількох напрямках.

Сюжет випробування реалізується у романі «В водовороті» і в соціальному аспекті. Автор демонструє ступінь розпаду сучасної йому суспільної моралі на прикладі другорядних персонажів, за якими формально закріплено функцію «стовпів суспільства». Таким чином, увага письменника зосереджена на проблемі морального нігілізму, що руйнує традиційні родинні цінності.

У підрозділі 4.2 «*Прийом художньої деталізації у романі О. Ф. Писемського «В водовороті»*» проаналізовано особливості художньої деталізації, основні види художніх деталей і подробиць, їх функції у тексті роману. У творі прийом художньої деталізації, як правило, комбінується з прийомами зіставлення та протиставлення. Наприклад, зовнішність героїні-нігілістки Олени Жиглинської змальовано переважно в темних тонах. Її образу автор протиставляє дружину князя Григорова. Внутрішні протиріччя між героїнями підкреслює зовнішній контраст, що базується на антиномії «чорне – біле». Не менш важливими у структурі твору є ольфакторні деталі (образи-запахи), що маркують певні події у житті його персонажів, зокрема, нігілістки Олени Жиглинської.

Серед основних різновидів художніх деталей і подробиць вирізняються характерологічні, сатиричні та психологічні подробиці зовнішності й костюму, а також символіка кольорів. Сатиричні деталі поведінки марковані в романі стилістично або за допомогою порівнянь, метафор чи гіпербол. Важливу роль серед різновидів портретних деталей відіграють зооморфні характеристики епізодичних персонажів.

Особливу групу в романі «В водовороті» становлять деталі-речі. Умовно їх можна поділити на дві підгрупи: речі, вписані в інтер'єр, що виконують функцію характерологічних деталей і підкреслюють особливості внутрішнього світу персонажа, та сюжетні мікрообрази, що відіграють важливу роль у розгортанні основної або додаткової сюжетної лінії.

У п'ятому розділі – «*Образна система та прийоми розкриття характерів у антинігілістичних романах О. Ф. Писемського*» – розглянуто художні прийоми розкриття образів нігілістів, встановлено спільне та відмінне між ними, простежено еволюцію образу героїні-нігілістки у антинігілістичному дискурсі письменника.

У підрозділі 5.1. «*Типологія образу героїні-нігілістки у романах О. Ф. Писемського «Взбаламученное море» та «В водовороті»*» – виявлено основні типологічні ознаки образу нігілістки на прикладі двох персонажів – Олени Базелейн в романі «Взбаламученное море» та головної героїні роману «В водовороті» Олени Жиглинської. Письменник зосереджує увагу на практичній реалізації теоретичних принципів нігілізму і тих трагічних наслідках, до яких вони призводять.

У романі «Взбаламученное море» Олена Базелейн з'являється лише у кількох розділах шостої частини. Зокрема, про неї розповідається у розділах «Ещё новая героиня» та «Мировоззрение новой героини». Вони майже повністю складаються з діалогів з авторськими ремарками, у яких автор протиставляє різні моделі поведінки – традиційну та нігілістичну. У романі

О. Ф. Писемського «Взбаламученное море» зображено тип героїні-нігілістки як непривабливої, неохайної дівчини, «синьої панчохи». Олена Базелейн постає в романі як жертва нігілізму, але при цьому автор наділяє її рисами «переконаної» нігілістки, для якої характерні зневажливе ставлення до соціальних інститутів і патріархальних традицій та ліворадикальні політичні погляди.

У романі «В водовороті» письменник змінює способи побудови образу нігілістки, зберігаючи при цьому деякі риси її характеру. В цьому творі центральним персонажем є емансипована дівчина Олена Жиглинська.

Обидва персонажі – Олена Базелейн та Олена Жиглинська – є втіленням рис «переконаних» нігілісток. Їхнє захоплення нігілізмом автор пояснює психологічними проблемами та складною ситуацією у родині, зокрема непростими стосунками з матір'ю. Формування характерів героїнь-нігілісток відбувалося у складних умовах, саме тому, на думку О. Ф. Писемського, вони спростовують стереотипні моделі жіночої поведінки.

У підрозділі 5.2. «*Образи героїв-нігілістів в антинігілістичному дискурсі О. Ф. Писемського*» розглянуто спільні та відмінні риси у розкритті образів головних героїв-нігілістів в антинігілістичних романах письменника.

Концепція героя-нігіліста як сюжетотвірного персонажа та головного об'єкта полеміки паралельно розроблялась у творах І. С. Тургенева, М. Г. Чернишевського, О. Ф. Писемського та інших. У 1860-ті рр. у російській літературі набуває популярності тип нігіліста-різничинця, яскравим літературним втіленням якого є Євгеній Базаров у романі І. С. Тургенева «Отцы и дети». В антинігілістичній прозі ця концепція реалізується за допомогою чіткого композиційного поділу образів нігілістів на два типи – «чесні» та «шахраї». Однак, у найкращих зразках жанру, до яких належить і творчий доробок О. Ф. Писемського, головні герої традиційно для російської класичної літератури постають як складні, суперечливі особистості, а їх сприйняття залежить від авторської самоідентифікації з певною політичною силою та відкритості позиції автора щодо своїх героїв. Обидва герої в антинігілістичних романах письменника – Олександр Бакланов і князь Григорій Григоров – репрезентують тип нігіліста-аристократа, що був менш поширеним у російській літературі. Крім того, вони є представниками покоління 1840-х рр., до якого належав і сам письменник. Художнє зображення героїв такого типу можна визнати як відкриття О. Ф. Писемського, що свідчить про новаторський характер його антинігілістичних романів.

Якщо в межах антинігілістичного дискурсу між героями-нігілістами існує ряд типологічних подібностей, то способи розкриття їх внутрішнього світу, як і самі характери героїв, значно відрізняються. Олександра Бакланова у романі «Взбаламученное море» зображено як звичайну людину з авантюрним типом мислення, яка не прагне до ґрунтового осмислення змін, що відбуваються. Нігілізм стає для нього лише модним захопленням, однією з поведінкових масок на певному етапі життя, від якої він з легкістю відмовляється під тиском обставин. Автор розкриває психологічні особливості свого героя за допомогою численних іронічних коментарів.

Образ князя Григорова типологічно близький до концепції «чесного нігіліста», який усвідомлює проблеми, до яких може призвести захоплення нігілістичними ідеями. Це герой кінця 1860-х – поч. 1870-х рр. Він відрізняється від «нових людей» початку 1860-х рр., оскільки перебуває в ситуації морального пошуку та сумнівається у беззаперечній істинності нігілістичної доктрини. Подібна дихотомія свідомості персонажа у фіналі твору призводить до трагічних наслідків.

ВИСНОВКИ

Проблеми дослідження поетики антинігілістичних романів О. Ф. Писемського 1860 – 1870-х рр. не достатньо висвітлено у науковій літературі, а їх аналіз не втратив актуальності в контексті сучасного літературознавства.

Хоча сам термін «антинігілістичний роман» з'явився у працях А. Г. Цейтліна ще у кінці 20-х рр. ХХ ст., концепція жанру тривалий період знаходилася на стадії розроблення. Дослідження жанрової природи антинігілістичного роману переважно обмежувалося розглядом його критичного пафосу в межах полеміки з авторами «нігілістичних» творів – О. І. Герценом та М. Г. Чернишевським. Таким чином, аналіз та інтерпретація художніх текстів замінювалися критикою їх ідеологічної складової, а особливості поетики антинігілістичних романів О. Ф. Писемського «Взбаламученное море» і «В водовороте» залишалися поза увагою науковців.

У цьому дослідженні антинігілістичний роман розглядається як оригінальна жанрова модифікація російського роману 1860 – 1870-х рр., у художній структурі якого традиції класичної прози поєднуються з яскравою гострополемічною природою пафосу. У художньому світі антинігілістичного роману зафіксований історичний момент перелому та оновлення, коли сама концепція норми життя бралася під значний сумнів. Становлення та формування жанру відбувалося під впливом широкого літературно-історичного контексту, зокрема творчості І. С. Тургенєва та М. Г. Чернишевського.

Автори антинігілістичних романів прагнули змоделювати суспільне середовище, використовуючи такі прийоми типізації як памфлетність та ідеалізація. Це обумовило його типологічні особливості та жанрові ознаки: памфлетну адресність, публіцистичність, посилену подієвість, а також присутність у поетиці творів рис поліжанризму та синкретизму.

У художній структурі антинігілістичних романів було зафіксовано момент переходу від характерної для 1840 – 1850-х рр. любовної інтриги до соціально-політичного типу романної проблематики. Однак, О. Ф. Писемський у романах «Взбаламученное море» та «В водовороте» моделює традиційну романну ситуацію як взаємодію особистості, мікрооточення й оточення, що передбачає диференціацію персонажів відповідно до їхніх поглядів на дві групи – патріархальну та нігілістичну. Власне нігілізм у художньому світі письменника постає передусім як криза моралі, результатом якої є розпад традиційної родини та суспільства.

Перший антинігілістичний роман О. Ф. Писемського «Взбаламученное море» характеризується складною жанровою природою, у якій поєднуються риси соціально-політичного, сімейно-побутового, любовного та авантюрно-детективного роману, а його сюжет побудовано за біографічним принципом. У романі «В водовороті» автор комбінує сюжетну схему роману приватного життя з елементами соціально-політичного роману та роману-«випробування». При цьому антинігілістична проблематика пронизує художню тканину романів і знаходить своє втілення на всіх структурних рівнях побудови тексту: тематичному, ідейному, персонажному, композиційному.

Для поезики роману «Взбаламученное море» характерне поєднання традиційних прийомів художнього зображення з новими авторськими відкриттями. Зокрема, авторське начало у творі експліцитно реалізується за допомогою рамкових елементів композиції, прийому арбітражу та використання різних форм присутності автора в тексті твору: автор-творець, автор-розповідач та автор як безпосередній учасник зображуваних подій. Назва твору має символічний характер. Вона, як і внутрішні заголовки, що передують кожному розділу твору, є одним із засобів реалізації авторської позиції.

Крім традиційних для письменника стильових засобів, О. Ф. Писемський залучає прийом монтажу. У тексті роману «Взбаламученное море» є різні види жанрових вставок (народні пісні, статті, фейлетони), а також численні алюзії на класичні та маловідомі твори російської та світової літератури, апеляція до Біблії, фольклору (прислів'я, приказки та примовки).

Зміна жанрової домінанти, що варіюється від сімейно-побутового до соціально-політичного роману, зумовлює специфіку його часово-просторового континууму. Російську імперію періоду 60-х рр. XIX ст. зображено в творі в географічному та етнографічному різноманітті. Крім того, події у багатьох епізодах роману «Взбаламученное море» відбуваються у країнах Європи: Швейцарії, Франції, Великобританії. У творі співіснують такі форми художнього часу, як час авантюрний, побутовий, лінійний, циклічний. Циклічний час пов'язаний із функціонуванням провінційного хронотопа. Індивідуальний час головних героїв на початку твору позбавлений яскравих історичних прикмет, однак поступово він починає набувати конкретніших форм. Головною історичною подією у романі «Взбаламученное море» є скасування кріпацтва у 1861 р. Подальші соціальні перетворення детермінують особливості біографічного часу героїв твору.

На відміну від попереднього твору, в романі «В водовороті» просторові переміщення головних героїв доволі обмежені. Якщо в романі «Взбаламученное море» основним способом просторової організації твору є використання бінарних опозицій «столиця – провінція» та «Російська імперія – закордон», то в романі «В водовороті» автор протиставляє дві столиці – Москву та Петербург. Таке зіставлення пов'язане, насамперед, з образом головного героя твору – князя Григорія Григоровича. Він, як і Олександр Бакланов, герой роману «Взбаламученное море», є модифікацією образу «зайвої людини», що знаходиться на межі двох протилежних світів – нігілістичного та патріархального. Патріархальна модель жіночої поведінки

втілена в романі в образі дружини князя Григорова – Єлизавети, яка є вираженням авторського морально-етичного ідеалу.

Важливим структурним елементом твору є система протиставлень персонажів. Усі його ключові герої утворюють пари на основі антитези: Григоров – Мінгер, Григоров – Олена, Олена – княгиня Григорова, Мінгер – Міклаков. Таким чином, сюжет роману «В водовороті» є не лише сюжетом випробування, а й сюжетом протиріч.

Характерною особливістю пізньої романістики О. Ф. Писемського, до якої належать і його антинігілістичні романи, є використання характерологічних та психологічних деталей. До головних особливостей функціонування прийому художньої деталізації слід віднести використання великої кількості сатиричних та оціночних деталей, символіки кольорів, подробиць зовнішності і костюму, а також посилену увагу автора до мотиву їжі.

В антинігілістичному дискурсі письменника критикується не сама ідея жіночої емансипації, а її відірваність від реалій сучасного автору життя (Олена Жиглинська) або модне, бездумне захоплення нею (Олена Базелейн). Типологічно образи Олени Базелейн та Олени Жиглинської наближені до групи «переконаних» нігілісток, але їх також можна зарахувати і до типу жертв нігілізму, оскільки обидві героїні постраждали через свої політичні переконання.

Список опублікованих праць:

1. Гринченко Н. А. Н. В. Гоголь в художественной рецепции А. Ф. Писемского / Н. А. Гринченко // Література та культура Полісся / [відп. ред. і упорядник Г. В. Самойленко]. – Вип. 45 : Проблеми вивчення творчості Миколи Гоголя: підсумки та перспективи. – Ніжин : Видавництво НДУ ім. М. Гоголя, 2008. – С. 118–123.

2. Гринченко Н. А. Литературный фон в романе А. Ф. Писемского «Взбаламученное море» / Н. А. Гринченко // Мова і культура : [науковий журнал / гол. ред. Д. С. Бураго]. – Вип. 12. – Т. VI (131). – К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2009. – С. 233–241.

3. Гринченко Н. А. Образ автора и формы выражения авторского сознания в романе А. Ф. Писемского «Взбаламученное море» / Н. А. Гринченко // Наукові записки ХНПУ ім. Г. С. Сковороди : зб. наук. праць / гол. ред. Л. Г. Фрізман. – (Серія літературознавство). – Вип. 1. – Ч. I. – Харків : Нове слово, 2009. – С. 51–60.

4. Гринченко Н. О. Поетика внутрішніх заголовків у романі О. Ф. Писемського «Взбаламученное море» / Н. О. Гринченко // Філологічні науки : збірник наукових праць / гол. ред. М. І. Степаненко. – Вип. 2. – Полтава : ПДПУ, 2009. – С. 51–57.

5. Гринченко Н. А. Роман А. Ф. Писемского «Взбаламученное море» : проблемы интерпретации в критике и литературоведении / Н. А. Гринченко // Наукові записки ХНПУ ім. Г. С. Сковороди : зб. наук. праць

/ гол. ред. Л. Г. Фрізман. – (Серія літературознавство). – 2008. – Вип. 3. – С. 43–50.

6. Гринченко Н. А. Сюжетно-композиційне своєобразие антинигилистического романа А. Ф. Писемского «В водовороті» / Н. А. Гринченко // Мова і культура : [науковий журнал / гол. ред. Д. С. Бурого]. – Вип. 13. – Т. V (141). – К. : Видавничий дім Дмитра Бурого, 2010. – С. 348–354.

7. Гринченко Н. А. Творческа судьба А. Ф. Писемского в рецепции П. В. Анненкова / Н. А. Гринченко // Південний архів. Філологічні науки : зб. наукових праць / гол. ред. О. В. Мішуков. – Вип. XLIV. – Херсон : Видавництво ХДУ, 2009. – С. 57–62.

8. Гринченко Н. А. Художественное время и пространство в романе А. Ф. Писемского «Взбаламученное море» / Н. А. Гринченко // Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук. Журнал научных публикаций. – М., 2009. – № 10. – С. 190–197.

Додаткові публікації:

9. Гринченко Н. А. Литературные судьбы Н. В. Гоголя и А. Ф. Писемского в рецепции И. И. Иванова / Н. А. Гринченко // IX Міжнародні Гоголівські читання : Матеріали міжнародної конференції. – Полтава : ПДПУ, 2009. – С. 81–86.

10. Грінченко Н. О. Основні етапи дослідження творчості О. Ф. Писемського / Н. О. Грінченко // Актуальні питання літературознавства: зб. наукових праць / гол. ред. О. М. Ніколенко. – Вип. 2. – Полтава : ПДПУ, 2009. – С. 62–67.

11. Гринченко Н. А. Основные этапы исследования жанра антинигилистического романа в русском литературоведении / Н. А. Гринченко // Проблеми сучасної філології : лінгвістика, літературознавство, лінгводидактика : зб. наукових праць. – Вип. 5. – Полтава : ПНПУ, 2012. – С. 32–36.

12. Гринченко Н. А. Особенности поэтики антинигилистических романов А. Ф. Писемского «Взбаламученное море» и «В водовороті» / Н. А. Гринченко // Сучасна філологія : тенденції та пріоритети розвитку : зб. матеріалів конференції. – Одеса : Південноукраїнська організація «Центр філологічних досліджень», 2012. – С. 18–24.

13. Гринченко Н. А. Приём художественной детализации в поэме Н. В. Гоголя «Мертвые души» и в романе А. Ф. Писемского «В водовороті» / Н. А. Гринченко // Вестник Крымских литературных чтений : сб. научных статей и материалов. – Вып. 6. – Симферополь : Крымский Архив, 2010. – С. 25–34.

14. Гринченко Н. А. Типология образа героини-нигилистки в романах А. Ф. Писемского «Взбаламученное море» и «В водовороті» / Н. А. Гринченко // Філологічні науки : історія, сучасний стан та перспективи досліджень : зб. матеріалів конференції. – Львів : ГО «Наукова філологічна організація «Логос», 2013. – С. 62–68.

АНОТАЦІЯ

Грінченко Н. О. Особливості поетики антинігілістичних романів О. Ф. Писемського «Взбаламученное море» і «В водовороті». – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10. 01. 02 – російська література.

У дисертації здійснено комплексний аналіз особливостей поетики антинігілістичних романів О. Ф. Писемського 1860 – 1870-х рр. Сформовано теоретико-методологічну базу щодо вивчення антинігілістичних романів письменника, систематизовано та уточнено основні жанрові ознаки антинігілістичної белетристики, особливості її становлення у межах художнього дискурсу російської літератури др. пол. XIX ст.

Проаналізовано жанрову природу, прийоми композиції, види художнього часу та простору, роль рамкових елементів композиції у розкритті авторського задуму, форми присутності автора у тексті романів «Взбаламученное море» і «В водовороті». Систематизовано та класифіковано форми інтертекстуальності у романі «Взбаламученное море», визначено функції внутрішніх заголовків у художній структурі твору. Розглянуто специфіку використання прийому художньої деталізації у романі «В водовороті». Виявлено основні типи героїнь-нігілісток та простежено еволюцію цього образу в антинігілістичному дискурсі письменника. Здійснено порівняльний аналіз основних поетикальних прийомів на матеріалі обох творів.

Ключові слова: антинігілістичний роман, жанр, поетика, дискурс, сюжет, художня структура, композиційний прийом, художній час, художній простір, автор.

АННОТАЦИЯ

Гринченко Н. А. Особенности поэтики антинигилистических романов А. Ф. Писемского «Взбаламученное море» и «В водовороте». – На правах рукописи.

Диссертация на соискание научной степени кандидата филологических наук по специальности 10. 01. 02 – русская литература.

Диссертационная работа посвящена анализу особенностей поэтики антинигилистических романов А. Ф. Писемского «Взбаламученное море» и «В водовороте». Рассмотрена историография изучения творчества писателя в критике и литературоведении, определены новые подходы к изучению литературного наследия писателя.

Аргументируется мысль о том, что антинигилистический дискурс в творчестве А. Ф. Писемского – это попытка автора исследовать суть нигилизма, проследить его особенности и осмыслить степень влияния теоретической, абстрактной идеи на жизнь отдельной личности и общества в целом. В художественной концепции автора нигилизм предстаёт в трёх основных проявлениях: как комплексное политическое явление, как социальный феномен и как кризис морали.

Основными композиционными приёмами в романе «Взбаламученное море» являются приёмы противопоставления, монтажа, умолчания. Выявлено три основные формы присутствия авторского начала в тексте: автор-творец, автор-повествователь и автор как непосредственный участник изображаемых событий.

В диссертации классифицированы основные группы внутренних заглавий в романе «Взбаламученное море» и определены их функции. Проанализированы формы времени (бытовое, авантюрное, историческое) и пространства, определены связи между историческим и индивидуальным временем главных героев. Рассмотрены основные формы художественного пространства и особенности функционирования провинциального хронотопа в тексте произведения.

В ходе анализа установлено, что сюжетной основой романа «В водовороте» служит традиционная схема любовного треугольника. Автор акцентирует внимание на проблеме морального нигилизма, разрушающего традиционные семейные ценности. Сюжет романа «В водовороте» трактуется как «сюжет испытания» в его трёх основных модификациях: испытание социума, испытание героя и испытание идеи.

В работе рассмотрены особенности функционирования приёма художественной детализации в романе «В водовороте», прослеживаются особенности использования писателем характерологических, психологических и сатирических деталей, а также мотивов еды и питья, подробностей внешности и костюма.

Проанализирована роль героя-нигилиста как сюжетообразующего персонажа в антинигилистических романах А. Ф. Писемского, его типологические связи с образом Евгения Базарова. Исследуются способы раскрытия характеров главных героев-нигилистов Александра Бакланова («Взбаламученное море») и князя Григорова («В водовороте»). Прослежена эволюция образа героини-нигилистки на примере Елены Базелейн и Елены Жиглинской в рассматриваемых произведениях писателя.

Ключевые слова: антинигилистический роман, жанр, поэтика, дискурс, сюжет, художественная структура, композиционный приём, художественное время, художественное пространство, автор.

SUMMARY

Grinchenko N. The Poetics Peculiarities of the Antinihilistic Novels “Troubled Seas” and “In the Whirl” by A.F.Pisemskiy – The manuscript rights.

The thesis for the degree of a Candidate of Philological Studies, the specialty 10.01.02 – Russian literature.

In the thesis the complex analysis of A.F.Pisemskiy’s antinihilistic novel poetics features is performed.

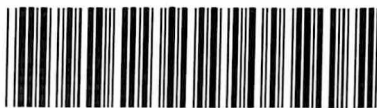
The theoretical-methodological base is formed for the antinihilistic novel studies, the main genre features are systematized, and the peculiarities of the development and new approaches to the interpretation have been considered.

The main principles of composition, time and space forms, role of frame composition components in revealing the author's position are analyzed. The inner titles in the novel "Troubled Seas" are classified and their functions in the novel's structure are described. The distinguishing features of artistic detail's usage in the novel "In the Whirl" are specified. The main typological kinds of the heroine-nihilist are described and the evolution of this type in the antinihilistic discourse by A.F.Pisemskiy is studied.

Key words: antinihilistic novel, genre, poetics, discourse, plot, structure, means of composition, artistic time, artistic space, author.

НБ НПУ

100198276

Підписано до друку 14.05.2014р. Формат 60х90/16
Папір офсетний. Друк – ризографія. Умовн. друк. арк. 0,9
Гарнітура Times New Roman.
Наклад 100 примірників. Зам. № 5123

Надруковано у СПДФО Гаража М.Ф.
Свідоцтво № 1949605176 від 04.12.2006 р.
36029, м. Полтава, вул. Шведська, 20-Б

